

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 227 (1595) 9 dekabr 2017-ci il

Şəki Azərbaycan türkünün anatomiyanın və genetik yaddaş kodunun qorunub saxlandığı məkandır. Azərbaycanın siyasi xəritəsində Şəkinin yeri nə qədər möhtəşəmdir və özünəməxsusdursa, Azərbaycanın ədəbi xəritəsində də Şəkinin yeri bir o qədər möhtəşəmdir və özünəməxsusdur. Şəki möhtəşəmliyi və özünəməxsusluğu hal-hazırda anadan olmasının 300 illiyini qeyd etməkdə olduğumuz M.P.Vaqif zamanında da qabarıq şəkildə görünməkdədir. Məhz XVIII əsrdə Şəki ədəbi mühitində Şəkili şair Nəbinin, Şahpəlidli Molla Yusif Racinin, şair Süleymanın, Ağcayazılı Hacı Məhəmməd Çələbi Əfəndi Zarinin adları ilə yanaşı Kəlbirli Rafeinin, Ağa məsih Şirvaninin, o cümlədən, M.P.Vaqifin və Molla Vəli Vidadinin adları xüsusi olaraq xatırlanır.

M.P.Vaqif zamanında Şəkiddə yaşayıb yaradan şairlər sırasında Şəkili şair Nəbinin adı daim hörmət və ehtiramla çəkilir.

Şəkili Nəbinin təvəllüdü və vəfatı tarixi ilə bağlı dəqiq məlumatlar olmasa da, onun Şəkiddə, Qarabağda və ətraf xanlıqlarda məşhur olması dövrünün ədəbi əlaqələri kontekstində açıq-aydın görünməkdədir.

Şəkili Nəbinin Hacı Çələbi xana (1743-1755), onun oğlu və varisi Ağakışi bəyə (1755-1759), nəvəsi və varisi Məhəmməd Hüseyin xan Müştəğa (1759-1779/80) həsr etdiyi müxəmməslər onun yüksək təbli bir şair olmasından xəbər verir. Belə güman etmək olar ki, Şəkili Nəbinin gəncliyi Hacı Çələbi xanın, orta yaş dövrü Ağakışi bəyin, kamillik və ahillik çağları isə Məhəmməd Hüseyin xan Müştəğın dövrünə düşmüşdür.

Şəkili Nəbinin Hacı Çələbi xanın şənə, Ağakışi bəyin qətlinə həsr etdiyi müxəmməslər onun yüksək təbli bir şair olmasından xəbər verir. Bəzən Mirzə Nəbi adı ilə xatırlanan Şəkili Nəbinin M.P.Vaqif tərzində və xəlqi ruhda yazdığı qoşmalar dediklərimizə əyani sübutdur:

**Badi-səba, götür mənim pəyamım,
Tanrı üçün o güzlərə xəbər ver.
Xəzan dəymiş, gülü solmuş bülbüləm,
Ruzigarım, növbahara xəbər ver.**

**Ey nəsimi-səhər, gözmə cahani,
Yer sarıdan sənə verrəm nişanı.
Dut qolundan, çək xəlvetə nihani,
Dön başına, vara-vara xəbər ver.**

**O bir pərivəşdir, özündən göyçək,
Güldən, bənövşədən taxınmaz bəzək.
Sədri biryan, bağırlı dağlı lələk
Mənəm bunda günü qara, xəbər ver.**

**Bu qədər yüz sürtdüm xaki-rahinə,
Layiq eyləmədi öz dərgahinə.
Ərzi-halım mənim xublar şahinə
Gizlin demə, aşikara xəbər ver.**

**Həsərdəndən sızıldaram sübhi şam,
Cismi xəstə, gözü yaşlı il-müdam.
Başım üçün, götür Leylidən pəyam,
Məcnun kimi intizara xəbər ver.**

(S.Mümtaz "El şairləri" II c.
B., 1935. 270)

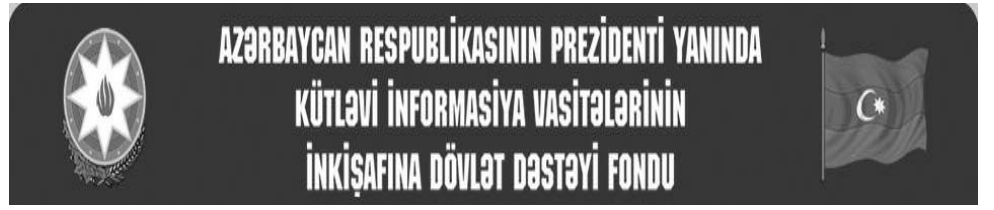
Şəkili Nəbinin "Qurban olduğum", "Sevdiyim" rədifli qoşmaları da dilinin sadəliyi və obrazlılığı ilə diqqəti cəlb edir. Bu da M.P.Vaqif, M.V.Vidadi və Şəkili Nəbi dostluğundan yaranan ənənələrlə bağlıdır.

Bu nə qaş, bu nə göz, qibləm, bu nə şivə, nə iymadır?
Qapında məstü heyran, xəlqi-ələm xoşnəmadır.

- mətəsi ilə başlanan və

Gəzən kuyində üryan hər zaman, ey leyliyi-ələm,
Nəbi biçərədir bu, yoxsa kim, Məcnuni-şeydadir?

Məqtəsi ilə qurtaran qezəldən də aydın olur ki, Şəkili Nəbi həm klassik,

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT
DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

Elə ki, M.P.Vaqifin məktubu oxunur, onda xan Rafei ilə üstündə bir cövlan at olmaqla M.P.Vaqifə qızıl suyuna çəkilmiş tufəng göndərir və bu müxəmməscavabı da bunlara əlavə edir. "Ona tayı-bərabəri olmayan" bir tufəng göndərdiyini, eyni zamanda "şuxi-şər tufəngin" üzərindəki naxışların nəyə xidmət etməsini yoza bilmədiyini, həm də M.P.Vaqif şeirinə heyran qaldığını yazır:

Şeirinə əhsən ki, yetməz heç bir əşar ana,
Hər kimin var isə həddi, söyləsin göftar ana.
Kimsə ləb tərətəməsin kim gəlməz istifsar ana,
Eybidir Müştəqdən bu sözləri izhar ana,
Tutmasın nəzmi rəkkət var isə kəmtər tufəng.

**Dərdü-qəm əlindən çəkərəm əman,
Yetiş fəryadıma, ya Sahib-zaman.
İqbalım sərnigün, bəxtimdir yaman,
Məni mındaq günü qara xəbər ver.**

**Müştaqiyam ömrüm yetdi talana,
Qarqamışam məni dərdə salana.
İllər ayrısına həsrət qalana,
Gözü yolda intizara xəbər ver.**

Haqqında söhbət gedən qoşmanın üçüncü bəndinin ikinci mısrası Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələrin III cildində "Xudam, sən də bir əl yetir dəstimə" şəklində verilmiş, dördüncü bənd isə unudulmuşdur. Şəkiyə layiq bir hamam, bir məscid və bir mədrəsə

Molla Pənah Vaqif və Şəki ədəbi mühiti

həm də folklor danışığı üslubuna aid olan ədəbi janrlara dərinləndirilmişdir.

XVIII əsr Şəki ədəbi mühitinin Şəkili Nəbidən sonra ikinci görkəmli nümayəndəsi Məhəmməd Hüseyin xan Həsən ağa oğlu Müştəq 1759-1780-ci illərdə xanlığ etmişdir. Məhz onun xanlığı dövründə M.P.Vaqif, M.V.Vidadi, Şəkili Nəbi, Şəkili Raci, Ağcayazılı Zari, Kəlbirli Rafei dostluğu və münasibətləri ədəbiyyatımızın inkişafına təkan vermişdir. M.P.Vaqiflə Məhəmməd Hüseyin xan Müştəq arasındakı dostluq əlaqələri ədəbiyyatımızda epistolər janrının ən mükəmməl nümunələrinin yaranmasına səbəb olmuş, XIX əsrdə isə Q.Zakirin, M.F.Axundovun yaradıcılığında müvəffəqiyyətlə davam etdirilmişdir. Məhəmməd Hüseyin xanın M.P.Vaqifə bağlılaşdığı kürkün müqabilində yazılan müxəmməs-təşəkkürnamə bu sözlərlə bitir:

Vaqifa çox lütf qılmış həzrəti-sübhan sənə,
Kürk ırsal eyləmiş ol sahibi-Şirvan sənə.
Fəxr qıl kim, padişahlardan gəlir paşaya kürk

Fətəli şah Əfşar tərəfindən Şəki və Şirvan bəylərbəyi elan edilən xanın hədiyyəsini padişahın sərkərdəyə təltifi kimi qiymətləndirən M.P.Vaqif Şəkiddə olarkən Məhəmməd Hüseyin xan Müştəqdan zağlı bir tufəng istəyir. Xan M.P.Vaqifə tufəng vəd etsə də, "şair" və "tufəng" sözlərinin bir o qədər də uyuşmadığını xəyal edərək, vədini gecikdirir. Tufəngin gecikməsindən narahat olan M.P.Vaqif Şəki xan sarayında yaşayan və tez-tez Qarabağa gedib-gələn Kəlbirli şair Rafei ilə Müştəğa belə bir name-müxəmməs göndərir və tufəng həsrəti ilə yana-yana qaldığını, "tufəngdən söz düşəndə içindən qıvrıldığını", üstəlik

Bu Qarabağ içrə çox çıxdım tələb meydanına,
Müşkül oldu çünki yol bulmaq onun imkanına,
Eylədim bu müşkülü izhar Şirvan xanına

deməklə özünə, adına-sanına layiq bir tufəng istəyini ərkyana-dostcasına bir şəkildə təkrar-təkrar xatırladır.

XVIII əsr poeziyada M.P.Vaqif əsri olduğundan bu dövrün şairləri klassik ədəbi janrlarda olduğu kimi xalq şeiri şekillərində də qələmlərini sınaşılar. Onların qoşmalarında bəzi hallarda formant eyniliyi diqqəti cəlb edir. Bununla bərabər orijinallıq da yox deyildir. Bu, hər halda M.P.Vaqifin dövrünün şairlərinə çox güclü təsirindən əmələ gəlmişdir. Məhəmməd Hüseyin xan Müştəqın:

**Badi-səba, apar mənim peyğamım,
Başın üçün o dildarə xəbər ver.
Yalvar, yapış, ağla, sızla, yavınçı,
Ərzi-halım, sitəmkara xəbər ver.**

bəndi ilə başlanan qoşması həm də ikinci bəndin sonundakı "Dön başına, varə-varə xəbər ver" mısrası Şəkili Nəbinin eyni rədifli qoşması ilə üst-üstə düşsə də, aşiqanə-lirik mövzuda yazılmış müvəffəqiyyətli nümunələrdən biridir:

**Çəşmim döndü neysan tək yağına,
Rəhmin gəlsin sinəm üstə dağına.
Yetcəyin öp əlin, düş ayağına,
Dön başına varə-varə xəbər ver.**

**Çərxi-fələk xub durubdur qəsdimə,
Ya ilahi, dəstin yetir dəstimə.
Qəm təşnəsi hücum etdi üstümə,
Alışana, o sərdarə xəbər ver.**

inşa etdirən babası Hacı Çələbi xanın ənənələrini yaşadan Məhəmməd Hüseyin xan Müştəq Ağcayazılı Hacı Məhəmməd Çələbi Əfəndi "Zari" təxəllüsün şeirlərində mədh edilən imarətin və məscidin binasını qoymaqla şöhrətinin ən yüksək zirvəsinə qalxmışdır.

M.V.Vidadi "Müsibətname"də Məhəmməd Hüseyin xan Müştəqın qətlə ilə bağlı hadisələri son dərəcə dəqiqliklə açıqlayan M.V.Vidadi sanki gələcəkdə müstəqilliyini itirəcək bir ölkənin daha böyük müsibətlərə düşərəcəyini hiss edirmiş kimi idi:

**Belədir dövrən işi, hər gündə bir əl eyləmiş,
Aqili nadan ilə pəjmürdə əhval eyləmiş.
Üz verib namərdə, hər dəm mərdi pamal eyləmiş,
Ey Vidadi, gəl ki, bu dövrən məni lal eyləmiş,
Gör nələr qıldı fələk Müştəqı tək insanə bax.**

M.P. Vaqif dövrünün Şəkili şairləri sırasında Şair Süleymanın da adı çəkilir. S.Mümtaz şair Süleymanın şeirinə M.P.Vaqifin nəzirə yazdığını göstərir. Doğrudan da aşağıdakı şeir parçası Şair Süleymanın incə ruhundan xəbər verir:

**Ey simi bədən, mehri dürəşxəndə, Züleyxa,
Ey kami məlahət, təbi pürxəndə, Züleyxa,
Qılma saçını bunca pərakəndə, Züleyxa.
Ey gözləri şəhla,
Ey qaməti rəna,
Ey saneyi Leyla.
Rüxsarı gözəldir,
Rəftarı gözəldir.
Tuti kimi hər ləhmeyi-göftarı gözəldir,
Kim gördü ki, yüz ruh ola bir təndə, Züleyxa.**

M.P. Vaqif dövrü Şəkili şairlərin yaradıcılığına qısa bir ekskurs şəklində nəzər saldıığımız bu məqalədə həm də xanlıqlararası ədəbi əlaqələrin mövcudluğu nəzərə çarpmalıdır. Bütün bunlar M.P.Vaqif ənənəsinin və onun realist üslubunun ümumazərbaycan xarakteri daşdığını sübut edir.

Vaqif Aslan
AYB-nin Şəki bölməsinin sədri,
ADPU-nun Şəki Filialının
baş müəllimi

